

УДК 37.014.6:37.018.43

DOI: 10.31499/2307-4914.1(23).2021.232772

МОНІТОРИНГ ЕФЕКТИВНОСТІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Коломієць Наталія, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри виховних технологій та педагогічної творчості, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0000-0002-5770-4805

E-mail: kolomiets_nauka@i.ua

Резніченко Ірина, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри виховних технологій та педагогічної творчості, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0000-0003-2810-2378

E-mail: rig.ua@ukr.net

У статті досліджено ефективність освітнього процесу в умовах дистанційного навчання у Черкаській області в період другої хвилі пандемії. Представлено результати та аналіз анкетування вчителів уманських шкіл, проведеного з метою перевірки ефективності дистанційного навчання. Виявлено основні проблеми психологічного характеру, які виникли в умовах режиму дистанційного навчання, та розроблено низку методичних рекомендацій для всіх учасників освітнього процесу щодо подолання цих проблем.

Ключові слова: освітній процес, дистанційне навчання, пандемія, карантин, анкетування вчителів, психологічні проблеми, психологічна підтримка, методичні поради вчителям, вікові особливості.

MONITORING OF THE EFFICIENCY OF THE EDUCATIONAL PROCESS IN THE CONDITIONS OF DISTANCE LEARNING

Kolomiets Natalia, PhD in Pedagogy, Associate Professor of the Education Technologies and Pedagogic Creativity Chair, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0002-5770-4805

E-mail: kolomiets_nauka@i.ua

Reznichenko Irina, PhD in Pedagogy, Associate Professor of the Education Technologies and Pedagogic Creativity Chair, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0003-2810-2378

E-mail: rig.ua@ukr.net

The article investigates the efficiency of the educational process in the conditions of distance learning in Cherkasy region during the second wave of pandemic. In order to check the efficiency of distance learning, the most urgent issues were identified and a questionnaire of teachers was conducted (November-December 2020). The questionnaire was organized due to the assistance of the Uman City Council. In the questionnaire, 150 teachers of Uman schools took part. The analysis of the study conducted by us reveals a number of difficulties and problems of the psychological nature associated

with the organization of distance learning (lack of skills to study independently; low motivation to study; enormous workload of students and teachers; lack of communication with teachers and peers; rejection of a distance learning; emotional burnout (for a teacher)).

The analysis of modern studies allowed developing a series of methodical advice for teachers about overcoming such problems as the importance of constant communication with students (visual contact); conducting the material in an optimistic tone; providing constant feedback; taking into account the age of children; psychological support and assistance to students.

In the course of the study, another problem was discovered. It was connected with the peculiarities of educational activity (working with people, stressful situations, etc.) and innovative constraints caused by the COVID-19 pandemic, which is characterized by psychoemotional exhaustion, emotional burnout of teachers. In order to prevent the development of this type of teacher professional deformation, the following rules should be observed. Teachers should distribute effectively working hours; critically evaluate own professional, emotional and physical conditions and have access to the necessary professional assistance; create conditions for the formation and restoration of personal resource; follow the rules of psychological safety in the process of professional activity.

Teachers, psychologists, methodologists and other participants of the educational process can use developed methodological recommendations.

Keywords: *educational process, distance learning, pandemic, quarantine, teacher questionnaire, psychological problems, psychological support, methodical advice to teachers, age features.*

У ситуації пандемії, яка склалась у світі та в Україні зокрема, змінились особливості функціонування практично всіх сфер життя, у тому числі умови роботи освітнього середовища, яке повністю перейшло у дистанційний формат. Для всіх учасників освітнього процесу дистанційне навчання є нетиповим, тож такий перехід спричинив низку труднощів не тільки технічного й організаційного, але і психологічного характеру. Отже, важливою є психологічна підтримка учнів, допомога їм адаптуватися до нових умов навчання, формування мотивації та зняття психологічної напруги під час навчання.

Теоретичні дослідження з питань дистанційного навчання базуються на наукових розвідках С. Архангельського, Ю. Бабанського, С. Гончаренка, М. Махмутова, Є. Полота, В. Сагарди, Л. Виготського, П. Гальперіна, О. Матюшкіна, Н. Тализіної тощо. Значний доробок до формування системи дистанційного навчання доклали вчені С. Батишев, О. Кірсанов, Ч. Куписевич, І. Огородніков, О. Пехота, Л. Романишина, П. Сікорський, І. Харламов; психологи Б. Ананьєв, В. Виготський, М. Данилов та інші.

Особливості спілкування в умовах групової ізоляції досліджували науковці І. Кеєлейников, І. Рябінін.

Особливу увагу привертає наукова праця «Дослідження стану реалізації дистанційного навчання в Україні (березень – квітень 2020)», реалізована дослідниками Центру інноваційної освіти «Про.Світ» М. Бровді, І. Когут, О. Петушковою, А. Уваровою.

Проте малодослідженим залишається питання ефективності дистанційного навчання та виділення проблем психологічного характеру в конкретних регіонах, зокрема в Черкаській області, під час другої хвилі пандемії.

Мета наукової роботи – дослідити ефективність освітнього процесу, організованого під час дистанційного навчання у Черкаській області в період другої хвилі пандемії, та розробити методичні поради вчителям щодо подолання проблем психологічного характеру.

Для перевірки ефективності дистанційного навчання нами були визначені найактуальніші питання та проведено анкетування вчителів (листопад – грудень

2020 року), яке було організоване за сприяння Уманської міської ради. В анкетуванні брало участь 150 учителів уманських шкіл. Були виявлені наступні результати.

На перше питання «Які зміни під час карантину в собі Ви помічаєте?» 48,7 % вчителів дало відповідь «тривожність з приводу майбутнього» та 36,7 % – «підвищена тривожність». Найменшу кількість набрала відповідь «дратівливість» – 10 %. (рис. 1).

Рис. 1

Наступне питання було «Чим Ви займаєтеся в період вимушеної ізоляції?». 87,3 % опитуваних дали відповідь – «працюю з учнями дистанційно», 62,7 % – «самовдосконалююсь», що свідчить про самовіддачу та відповідальне ставлення педагогів до освітнього процесу, навіть у період карантину (рис. 2).

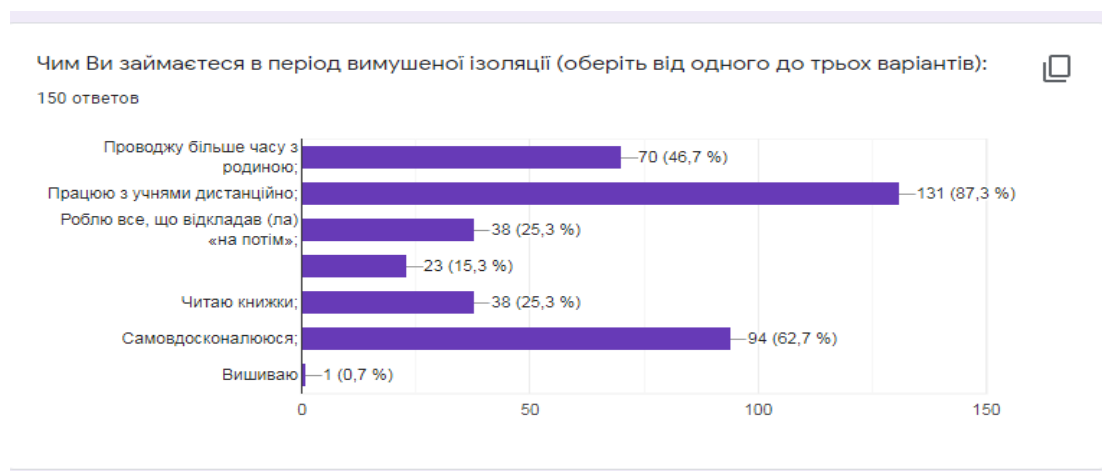

Рис. 2

На питання «Що Вам могло б допомогти в період ізоляції?» більшість опитаних учителів (44,7 %) дали однакову кількість відповідей – «встановлення постійного стабільного режиму дня» та «планування розпорядку дня» (рис. 3).

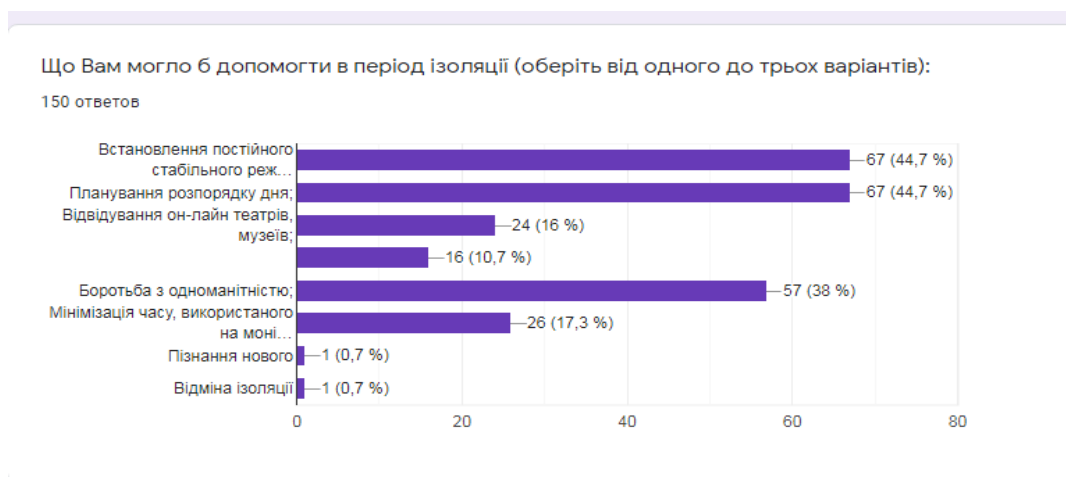

Рис. 3

На четверте питання «За допомогою якого ресурсу здійснюється дистанційне навчання?» ми отримали такі відповіді: найбільша кількість учителів (86,7 %) обрала Viber, трохи менше (60,0 %) – навчальну платформу, далі – 39,3 % – уроки в YouTube, усі інші варіанти – 0,7 % (рис. 4).

Рис. 4

Наступним питанням було «Яким засобом навчання Ви надасте перевагу під час дистанційного навчання?». Більшість опитуваних педагогів (80 %) надало перевагу відеоурокам, 64,7 % вказали на використання у власній практиці тренажерів та тестів, серед низької кількості відповідей (0,7 %) були власні варіанти: онлайн-уроки та онлайн-спілкування (рис. 5).

Рис. 5

На питання «Чи довелося внести зміни у робочу програму?» ми отримали найбільшу кількість відповідей – 60 %, а саме: «Довелося щось спростити або замінити, тому що виконання деяких завдань неможливі в домашніх умовах за відсутності відповідних матеріалів». На другому місці відповідь «частково» – 30,7 % (рис. 6).

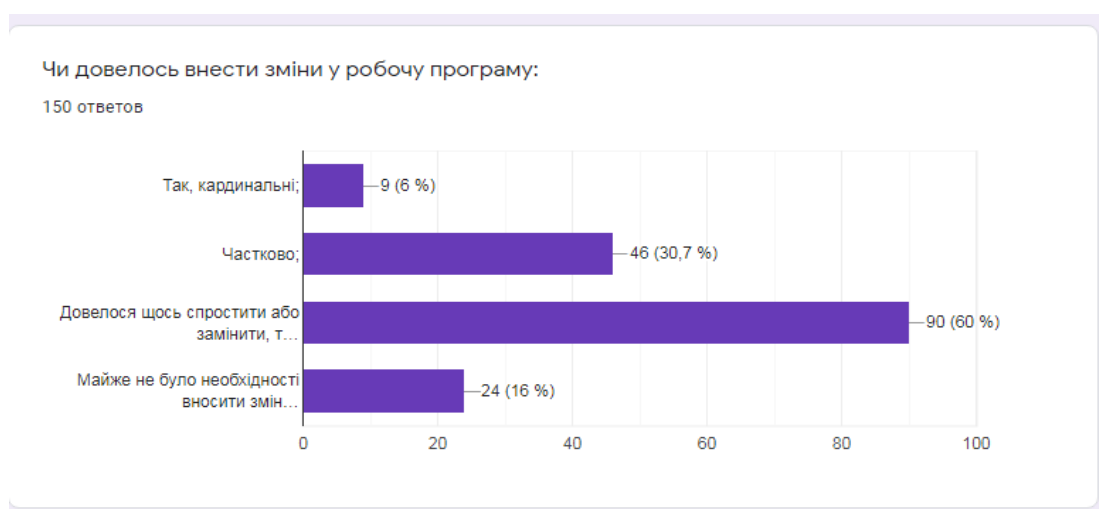

Рис. 6

На сьоме питання «Як сприйняли батьки необхідність дитини навчатися дистанційно?» 63,3 % вчителів дали відповідь, що «батьки незадоволені введенням дистанційного навчання, проте впевнені, що дитина має навчатися, тому, за потреби, співпрацюють із вчителями» та 40 % – «батьки розуміють ситуацію та йдуть назустріч вчителям», що свідчить про свідомість батьків та бажання співпрацювати (рис. 7).

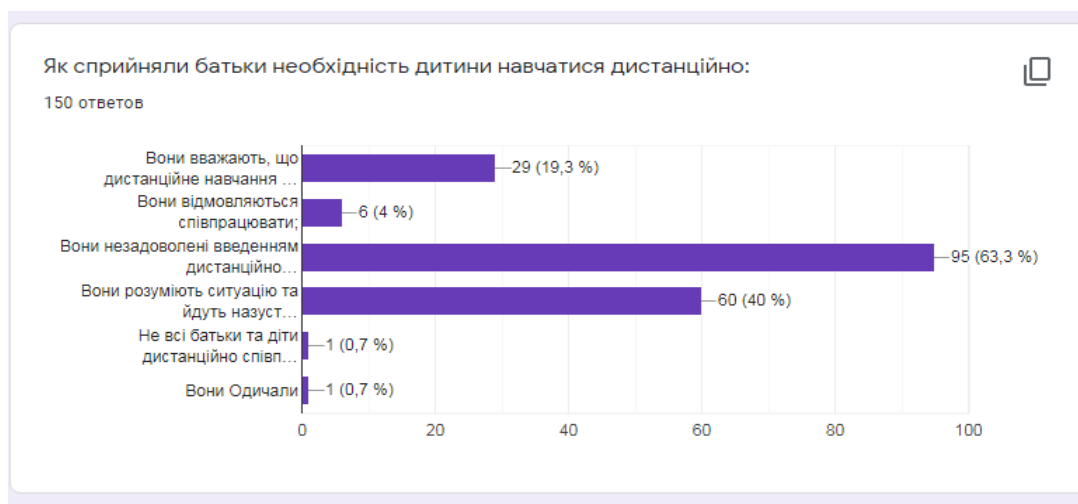

Рис. 7

Передбаченою відповіддю на питання «Як, на вашу думку, учні адаптувались до умов дистанційного навчання?» була «учні, які добре вчилися, так і продовжують, ті, які не працювали, так і не працюють» склала 74,7 %. Відповіді «Більшість не виконує необхідного мінімуму» та «Всі учні намагаються вчасно та якісно виконувати завдання» набрали однакову кількість відсотків – 12 (рис. 8).

Рис. 8

На питання про негативні робочі моменти, які проявляються у навчанні в період карантину, ми отримали такі результати: 70,7 % – «не завжди присутній зворотній зв'язок» та 56,7 % – «складність матеріалу, який не може бути досконало вивченим дистанційно», що свідчить про необхідність вдосконалення дистанційної форми навчання (рис. 9).

Рис. 9

На десяте питання «У процесі відновлення соціально-психологічного стану учнів, на Вашу думку, який складник реабілітації є важливим?» найвищий показник 82,7 % отримала відповідь «комплексна єдність медичного, психологічного і соціального складових» (рис. 10).

Рис. 10

Від 89,3 % ми отримали позитивну відповідь на питання «Чи сприяє реалізація технології природотерапії, на Вашу думку, стабілізувати емоційний стан дитини?» (рис. 11).

Практично всі вчителі (97,3 %) погодились із думкою, що ігри краще проводити на свіжому повітрі, ніж у приміщенні (рис. 12). Позитивну відповідь ми отримали від 88 % педагогів на питання «Яке Ваше ставлення до участі в екскурсіях, подорожах, походах спільно з дітьми з особливими освітніми потребами?» (рис. 13).

Рис. 11

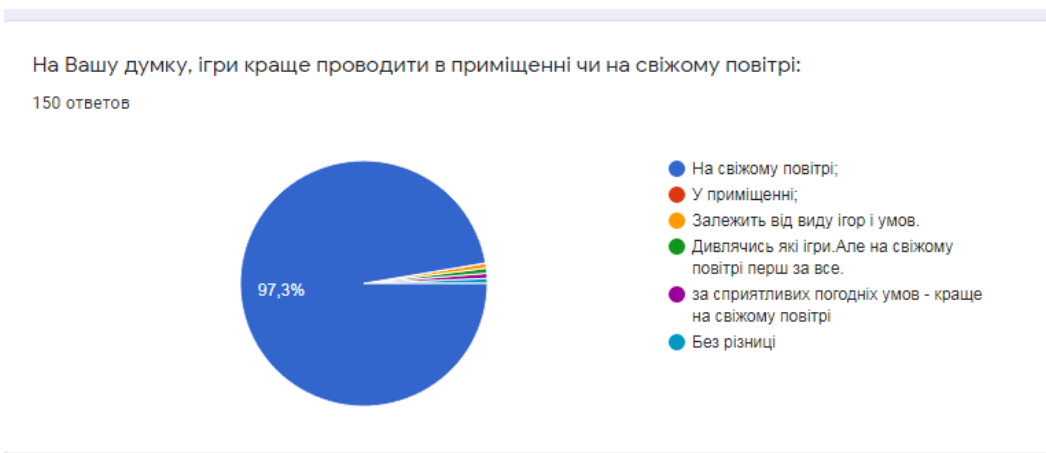

Рис. 12

Рис. 13

На питання «Які наслідки впровадження інклюзивного туризму?» позитивно відповіли 78 % опитуваних та 18 % – негативно. Причину негативних відповідей учителів можемо пов'язати з недостатньою інформованістю педагогів щодо інклюзивного туризму (рис. 14).

Рис. 14

На останнє питання анкети щодо її користі ми отримали такі результати: 61,2 % – «можливо візьмуть щось для себе»; 27,9 % – «нічого нового не дізнались» та 10,9 % зазначили, що анкета інформативна (рис. 15).

Рис. 15

За результатами анкетування вчителів ми виявили низку труднощів та проблем психологічного характеру, пов'язаних з організацією дистанційного навчання, а саме:

- відсутність у дітей уміння вчитися самостійно;
- низька мотивація до навчання;
- надмірне навантаження як для учня, так і для вчителя;
- дефіцит комунікації із вчителем та ровесниками;

- несприйняття дистанційного навчання;
- емоційне вигорання (для вчителя).

Отже, за нашим переконанням, важливою є психологічна допомога та підтримка, зниження психологічної напруги та забезпечення умов для формування мотивації до роботи в нових реаліях.

Як зазначає дослідниця О. Малецька, «...є принципові відмінності у психологічному стані школярів в період пандемії порівняно зі старшими віковими групами населення. Для школярів проблема загрози життю і здоров'ю внаслідок поширення коронавірусної інфекції є менш впливовою на їх емоційний стан. Для них психологічний дискомфорт викликаний скоріше вимушеною самоізоляцією, зміною режиму життя і навчання, а також обмеженням можливостей дозвілля і спілкування з однолітками. У таких умовах школярі дезорієнтовані, вони потребують допомоги дорослого у побудові нових правил роботи та дозвілля, а також підтримці для них адекватності середовища, в якому вони опинились. Як правило, психологічний стан дитини цілком залежить від стану та настрою дорослого, тому в таких умовах для дітей важливо підтримувати комфортне середовище взаємодії, обговорювати їх настрої, побоювання та залучати їх до активної участі в організації свого карантинного життя, ініціювати творчість та активність» [2, с. 25].

Далі з'ясуємо шляхи усунення у школярів проблем психологічного характеру. Проведений нами аналіз сучасних досліджень [1; 3; 5; 6] дозволив нам розробити низку методичних порад вчителям для подолання проблем такого характеру:

1. *Спілкуйтесь з учнями.* Через пандемію COVID-19 сучасні діти позбавлені живого контакту. Проте людина створена так, що найкраще сприймає інформацію, коли взаємодіє з оточенням. «Експерименти, які проводились для визначення найефективнішої системи навчання (порівнювали аудіокурси, відеоформат і живе спілкування) показали, що аудіокурси давали найслабший ефект, записана відеолекція працювала краще, але найбільш ефективним виявився живий контакт, під час якого спрацьовує дзеркальна система людини. Тобто якщо в наявних умовах у вас є можливість живого контакту, зробіть вибір на його користь. Бачити і чути вчителя – це те, чого потребують діти в будь-якому віці. Крім того, спілкування учнів стимулює пам'ять і робить навчальний процес більш динамічним» [5].

2. *Подавайте матеріал в оптимістичному тоні.* «Діти відвикають від колективу та вчителя, і якщо не намагаться “втримати” їх, після карантину доведеться вкладати час і зусилля в адаптацію, “повернення” дітей. Найважливіше зараз – не втратити з ними контакт і зберегти довіру» [5]. Саме позитивізм сприяє розумовій активності та покращує психологічний клімат.

3. *Будьте цікавими для дітей.* «Зараз у вас є можливість змінити свій образ і ставлення дітей до себе з формального і вимушеного на ставлення до вчителя як до людини. Якщо зараз учитель зробить щось, що не вкладається у стандартний образ, щось, що спочатку викличе у дитини здивування (скажімо, відправить жартівливу розсилку або одягне для відеочату котячі вушка), – це буде прекрасно. У вас є можливість поекспериментувати зі своїми образом та підходом» [5].

4. *Забезпечуйте постійний зворотний зв'язок.* Якщо дитина виконала домашнє завдання і бачить, що вчитель його не перевірів, – у неї знижується мотивація. Тому, даючи домашнє завдання, обов'язково дайте і зворотний зв'язок у зручному для вас

вигляді. Адже зворотній зв'язок – це інструмент, що дає уявлення про те, як йде процес навчання, інформує вчителя про досягнення та проблеми учнів. Також важливо вказати, що буде, якщо дитина не виконає завдання.

5. Врахуйте вікові особливості дітей.

Молодша школа. Стимулюйте молодших школярів до спілкування в колективі. Ідеально, якщо у вас є можливість збирати дітей через Zoom або подібні веб-сервіси з можливістю відеоконференції. Нинішня ситуація – чудова можливість, щоб діти могли спілкуватись одне з одним, що, між іншим, є профілактикою булінгу. Класна група у вайбері або іншому додатку дасть можливість дарувати дітям позитивний настрій. Наприклад, з першокласниками можна разом співати пісеньку, яку вони співали у класі.

Водночас, стаючи модератором загальної розмови, на вас може впасти велике навантаження. Важливо відзначити кожного персонально, кожному сказати добре слово та надіслати персональний смайлик, які дають наліпками першокласникам.

Радимо також максимально уповільнити темп і гучність голосу під час розмови. Адже від стану того, хто з нами взаємодіє, залежить стабілізація незвичного режиму роботи.

Середня школа. З підлітками важливо встановити регламентований режим зустрічей. Варто, щоб вони були чітко ознайомлені із освітнім процесом, часом здачі домашнього завдання тощо. Важливою також є підтримка з боку вчителя. Підліткам складно, насамперед, не спілкуватись один з одним. А зараз вони обмежені у «живому» спілкуванні.

Важливим є надання уваги кожному з підлітків. Тому що, не дивлячись на підлітковий опір дорослим, їм треба відчувати себе частиною загалу. Прекрасно, якщо у класі є спільний ритуал – наприклад, вітання або прощання, чи якась особлива фраза. Якщо ж цього немає – вчителям варто такі ритуали напрацьовувати.

Сучасні підлітки більш освічені в сфері інформаційних технологій, і важливо не соромитись просити їх про допомогу. Навпаки: якщо в підлітків буде можливість відчувати свій знаннєвий потенціал, це дасть змогу підняти авторитет учителя в очах учнів. Якщо згодом сказати: «Дивіться, я взагалі цього не розуміла, але завдяки вам змогла опанувати» – це може стати зоною їхнього найближчого розвитку. Учні матимуть змогу відчувати, що допомогли іншому, зробили щось потрібне та важливе. Якщо вчитель, від якого цього не очікують, раптом опанує інтернет – її авторитет в очах підлітків одразу зросте.

Звертаємо ще й на таку особливість підліткового віку: більшість підлітків опираються материнському впливу. Саме тому, працюючи з дітьми цього віку, педагогиням дуже складно зберегти авторитетні позиції. Коли ми працюємо з вчителями, які вчать підлітків, ми просимо їх не входити в роль мами. Адже таким чином вони постійно потраплятимуть під материнську проєкцію і на них буде спрямований опір підлітка.

Старша школа. Старшокласники зазвичай самі знають, чого їм не вистачає. Якщо у вас виникають технічні складнощі, не соромтесь просити допомоги в них. Запропонуйте старшокласникам бути тьюторами для молодших дітей. Для дітей старшої школи це можливість повторити навчальний матеріал, тому що ЗНО містить усю шкільну програму. «Для старшого школяра вчитель є провідником. Це довірена

людина, до якої можна звернутись. Карантин – це час, коли діти можуть поставити вам додаткові запитання, надолужити щось за індивідуальним планом. Учитель час від часу має виходити на спілкування з усією групою, але можна також просто надсилати завдання в месенджер. Звісно, це не скасовує особистий контакт, адже це, окрім передачі знань, – підтримка» [5].

У процесі нашого дослідження була виявлена ще одна проблема, пов'язана з особливостями освітянської діяльності (робота з людьми, стресові ситуації тощо) та нововведеними обмеженнями, викликаними пандемією COVID-19, яка характеризується психоемоційним виснаженням, емоційним вигоранням вчителів. Для того щоб попередити розвиток такого виду професійної деформації, педагогу слід дотримуватись наступних правил:

1. *Розподіліть робочий час та навантаження.* «Щоб працювати без виснаження та зберігати свою життєву ефективність, доцільно використовувати правило “8 годин”: 8 годин – час для роботи (з урахуванням гнучкого формату), 8 годин – час для відпочинку та особистих справ, 8 годин – для сну. Обов'язково дотримуйтеся режиму харчування, відпочинку і сну. Пам'ятайте, що в процесі робочого часу у вас зберігається час на обідню перерву. Також, враховуючи посилений режим роботи з онлайн-ресурсами, кожні 2 години важливо робити 10–15-ти хвилинну перерву для відпочинку й переключення, а також запобігання втоми чи захворювання очей» [4].

2. *Звертайте увагу на власний професійний, емоційний і фізичний стан, своєчасно звертайтеся за фаховою допомогою.* «Критичне ставлення до стану свого здоров'я є важливою умовою запобігання як професійного, зокрема емоційного вигорання, так і ускладнення фізичного стану. При перших тривожних симптомах, що можуть свідчити про соматичні захворювання, зверніться за консультацією до сімейного лікаря й суворо дотримуйтеся його рекомендацій. У разі виникнення професійних питань, які викликають у вас труднощі, внутрішні/зовнішні конфлікти або спричиняють відчуття тривоги, дискомфорту тощо, зверніться до фахового методиста за консультацією чи супервізією, або до колег із професійної спільноти. Також можливим є організація у період карантину інтервізійних зустрічей або груп професійної підтримки онлайн. Своєчасне і якісне отримання професійної допомоги впливає на рівень задоволеності роботою та якість й ефективність фахової діяльності» [4].

3. *Створюйте умови для формування та відновлення особистісного ресурсу.* Питання збагачення особистісного і професійного ресурсу важливе не тільки в період відпусток або вихідних, а й кожного дня.

4. *Дотримуйтесь правил психологічної безпеки в процесі професійної діяльності.* Для формування особистісного ресурсу протистояння синдрому вигорання розвивайте необхідні якості та вміння, а також дотримуйтесь правил психологічної безпеки. Піклуйтеся про себе, щоб мати змогу дбати про інших.

Таким чином, аналіз проведеного нами дослідження виявив низку труднощів та проблем психологічного характеру, пов'язаних з організацією дистанційного навчання (відсутність у дітей мотивації до навчання, уміння вчитись; надмірне навантаження як для учня, так і для вчителя; нестача спілкування із вчителем та ровесниками; несприйняття дистанційного навчання; емоційне вигорання (для вчителя).

Ми дійшли висновку, що в умовах карантину та дистанційного навчання досить важливим є надання школярам своєчасної психологічної підтримки та допомоги, адаптація та мотивування їх до роботи у нових умовах. Розроблені нами методичні рекомендації можуть бути використані вчителями, психологами, методистами та іншими учасниками освітнього процесу.

Наше дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Зокрема, подальшого дослідження потребує питання розробки методик підготовки вчителів до якісного використання в освітньому процесі сучасних інформаційних платформ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дослідження стану реалізації дистанційного навчання в Україні (березень-квітень 2020). URL: https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2020/05/Research2020_ProSvit_MF1.pdf (дата звернення: 23.03.2021).
2. Малецька О. О. Особливості дистанційної роботи психолога з школярами в умовах пандемії. *Досвід переживання пандемії covid-19: дистанційні психологічні дослідження, дистанційна психологічна підтримка*: матеріали онлайн-семінарів, м. Київ, 23 квіт. 2020 р. С. 25–28. URL: https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/Static/dosvid_onl-sem_23-04-20_and_15-05-20_ncov19.pdf (дата звернення: 23.03.2021).
3. Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти в умовах дистанційного навчання / авторський колектив; за ред. С. М. Бачинської, О. В. Матушевської. Біла Церква: КНЗ КОР «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів». 2020. 109 с.
4. Методичні рекомендації щодо організації роботи психологічної служби під час карантину. URL: <https://naurok.com.ua/metodichni-rekomendaci-schodo-diyalnosti-psiologichno-sluzhbi-pid-chas-karantinu-172977.html> (дата звернення: 23.03.2021).
5. Навчання вдома: практичні поради для вчителів від психологині Світлани Ройз. URL: <https://nus.org.ua/articles/navchannya-vdoma-praktychni-porady-dlya-vchyteliv-vid-psyhologyni-svitlany-rojz/> (дата звернення: 06.03.2021).
6. Організація освітнього процесу із застосуванням технологій дистанційного навчання у 2020/2021 навчальному році: метод. реком. / за заг. ред. В. І. Шуляра. Миколаїв: ОІППО, 2020. 108 с.

REFERENCES

1. Doslidzhennia stanu realizatsii dystantsiinoho navchannia v Ukraini (berezen – kviten 2020). (2020). URL: https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2020/05/Research2020_ProSvit_MF1.pdf [in Ukrainian].
2. Maletska, O. O. (2020). Osoblyvosti dystantsiinoi roboty psykhologa z shkoliaramy v umovakh pandemii. *Dosvid perezhyvannia pandemii covid-19: dystantsiini psykhologichni doslidzhennia, dystantsiina psykhologichna pidtrymka: materialy onlain-seminariv, m. Kyiv, 23 kvit. r. 25–28*. URL: https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/Static/dosvid_onl-sem_23-04-20_and_15-05-20_ncov19.pdf [in Ukrainian].
3. *Metodychni rekomendatsii shchodo orhanizatsii osvitnoho protsesu v zakladakh zahalnoi serednoi osvity v umovakh dystantsiinoho navchannia*. (2020). Ye. M. Bachynskoi, O. V. Matushevskoi (Ed.). Bila Tserkva: KNZ KOR «Kyivskiy oblasnyi instytut pisliadyplomnoi osvity pedahohichnykh kadriv» [in Ukrainian].
4. *Metodychni rekomendatsii shchodo orhanizatsii roboty psykhologichnoi sluzhby pidchas karantynu*. (2020). URL: <https://naurok.com.ua/metodichni-rekomendaci-schodo-diyalnosti-psiologichno-sluzhbi-pid-chas-karantinu-172977.html> [in Ukrainian].
5. *Navchannia vdoma: praktychni porady dlia vchyteliv vid psykhologyni Svitlany Roiz*. (2020). URL: <https://nus.org.ua/articles/navchannya-vdoma-praktychni-porady-dlya-vchyteliv-vid-psyhologyni-svitlany-rojz/> [in Ukrainian].
6. *Orhanizatsiia osvitnoho protsesu i z zastosuvanniam tekhnolohiidy stantsiinoho navchannia u 2020/2021 navchalnomurotsi*. (2020). V. I. Shuliara (Ed.). Mykolaiv: OIPPO [in Ukrainian].